

АДАМНЫҢ ЖЕКЕ БАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Muallif: Джамашова Г.А. ¹, Барахова Р.К. ², Арипбаева Л.Ш. ³, Мурзабаева М.А. ⁴

Affilyatsiya: Шымкент университеті, Қазақстан Республикасы, Шымкент қ. ^{1,2}

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Қазақстан Республикасы, Шымкент қ. ³, Орта Азия инновациялық университеті. Қазақстан Республикасы, Шымкент қ. ⁴

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14442819>

Қазіргі қоғам жеке адамнан прогрессивті ойлай алатын белсенді әрекетті, жан-жақты болуды талап етеді. Өйткені адамның қоғамда алатын орны, қазіргісі, болашағы үнемі толғандыратын мәселелер қатарына жатады. Бұл қоғамның дамуымен тікелей байланысты. Қазақстан Республикасында орта білімді дамыту тұжырымдамасы білім беру мекемелерінің ең негізгі мақсаты: дүниетанымдық, құзырлық, шығармашылық деп атап көрсетеді. Қоғамда “орындаушы” адамнан гөрі “шығармашыл” адамға деген сұраныстың көп екендігін қазіргі өмір талабы дәлелдеп отыр.

“Шығармашылық” сөзінің төркіні “шығару”, “ойлап табу” дегенге саяды. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Философиялық сөздікте “шығармашылық-қайталанбайтын, тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс-әрекет” деп түсіндіріледі.

Шығармашылық қабілет бүкіл тіршілік көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап бүгінгі күнге дейінгі жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі.

Баланың шығармашылық қабілетін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Шығармашылық әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғандығын “шығармашылық теориясын” жасауға деген көптеген ізденістерден байқауға болады. Сондықтан шығармашылық педагогикасының негізгі мақсаты – бүгінгі күн талаптарынан туындаған, озық қоғамға лайықты жаңа сапа, рухани сана қалыптастыру және дамытуда тың жолдар мен соны шешімдер іздестіру болып табылады.

Көтеріліп отырған мәселе туралы жазылған ойлар, тұжырымдамалар, көзқарастар, еңбектер баршылық. Бұл ежелден-ақ ұлы ойшылдарымыз: Жүсіп Баласағұн, әл-Фараби, Абайды ерекше толғандырған. Сондықтан ұлы ойшылдар өз еңбектерінде адамның жеке басын, дарындылығын, шығармашылық қабілеттерін дамытуды үнемі көтеріп отырған.

И.И.Павловтың жоғарғы жүйке жүйесінің типтері туралы ілімінде адам қабілетінің өзіндік ерекшеліктеріне байланысты екендігі айтылады.

Көрнекті педагогтар К.Д.Ушинский, Ы.Алтынсарин, А.С.Макаренконьың шығармаларында қабілеттерді дамытудың жолдары қарастырылса, оқушы шығармашылығына бағыт-бағдар беруді ең алғаш білім мазмұнына енгізген Мағжан Жұмабаев болатын.

Кеңестік психологтар мен ғалымдар Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, А.Г.Ананьев, А.Н.Леонтьев, В.В.Давыдов, Л.В.Занков, В.А.Крутецкий, Б.М.Тепловтың өз республикамыздағы көрнекті ғалымдар Т.Тәжібаев, М.М.Мұханов, Ж.М.Әбділдин, Қ.Б.Жарықбаев,Т.С.Сабыровтың еңбектерін жеке тұлғаны дамыту мәселесінің теориясы және практикасының алтын қоры деп білеміз.

Шығармашылық қабілет жайындағы жазылған ойларды, тұжырымдамаларды, еңбектерді талдай келе, адам бойындағы табиғи мүмкіндіктер болады, олар тек белгілі бір әлеуметтік жағдайларда байқалып, әрі қарай дамиды, әр адам басқа адамнан табиғи психологиялық жағынан ерекшеленеді деген қо-рытындыға келеміз.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін танып білу, дамыту үшін:

1) балалардың қабілет деңгейі, құрылымы әр алуан болатынын ескеру керек, оны анықтауға психологиялық тестілер, зерттеу, бақылау, дамыту жұмыстары көмектеседі;

2) әр адамда қабілеттің бірнеше түрі болатынын ескере отырып, баланың жетекші қабілетін анықтап, арнаулы жаттығу жұмыстарын жүргізе білген жөн.

Қазіргі кезеңдегі қоғамның жедел дамуы ғылым мен техниканың да-муымен байланысты болса, ал болашақта ғылым мен техниканы, өндірісті дамытатын бүгінгі мектеп оқушылары. Сондықтан, мектеп оқушылары үлкен жауапкерші-лік пен білімдарлықты қажет етеді. Оқушылардың өз-өзіне сенімін арттыру, олардың шығармашылығын дамыту, өтілетін сабақтың оқу-материалын терең ұғына білуге баулу - мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне де байланысты.

Осы талаптардың орынды атқарылуында ғана оқушыда шығармашылық қабілет дами түсіп, оқушының оқуға, білімге деген құштарлығы дамып оты-рады. Оқушы құлшынысын ұдайы дамытып әрбір өтетін сабағын жаңаша ұйымдастырып біліп, оқытудың озық әдіс-тәсілдерін қолдана білгенде ғана оқушының шығармашылық қабілеті дами түседі.

Мұғалім өзінің сабағын шығармашылықпен ұйымдастырып, өтілетін сабақтары оқушыларды шығармашылыққа ұмтылуын тудыратындай сұрақтар қамтылып өтілуі тиіс. Мұғалім өтілетін сабақтың тақырыбына сәйкес алдын ала жоспарланған сұрақтармен оқушы ынтасын, зейінін,ой-қиялын дамытуға сеп-тігін тигізетіндей болуы керек. Олай болса өтілетін сабақтарда тапсырмалар-дың жауабын табуда, орындауда қойылған сұрақтарға жауабын беруде ой таласын жасау, танымдық ойындар ұйымдастыру т.б.

Ұстаз еңбегі оқушы білімімен өлшенеді десек, ұстаз еңбегінің күрделілігі әрбір оқушы жүрегіне жол таба білуінде. Әрбір баланың бойындағы қабілетті дамыту арқылы өзін, өмірді, әлемді танып білуге, қоғам алдындағы жауапкер-шілік қасиеттерін сезіндіре білуінде жатыр.

Ол үшін ұстаз бойында мынадай қасиеттер болуы керек: мұғалім өз шә-кіртінің басқаға ұқсамайтын қасиеттерін аша білуі; мұғалім, ой-өрісі кең, жан-жақты

білімдар, өз мамандығының шебері болуы керек; мұғалім үздіксіз өз білімін шыңдай түсуі қажет.

Ал ұстаз шәкіртінен мына төмендегідей қасиеттерді күте білуі керек: оқушы ой-жүйесі өзінің біліміне берік болуы тиіс; оқушыда сабаққа деген құлшыныс тұрақты болғаны жөн; оқушы білімі, талғамы, барлық пәнге дұрыс көзқараста болған жөн; оқушы білімінің тереңдігі пән аралас байланысты болғаны тиімді.

Шығармашылық дегеніміз – адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Ұзақ жылдар бойы шығармашылық барлық адамның қолынан келе бермейді деп қарастырылып келсе, қазіргі ғылым жетістіктері бойынша белгілі бір шарттар орындалған жағдайда кез-келген баланы шығарма-шылыққа бейімдеуге болатыны көп айтылуда. Кез келген баланың қандай да бір нәрсеге бейімі болады. Бейімдік оянып келе жатқан қабілеттің алғашқы белгісі.

Оқушының өз болмысын тануға көмектесіп, қабілетін ояту, жаңа рухани күш беру білімнің ең маңызды мақсаты болып табылады. Оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылығын арттыра түсу үшін, шығармашылық қабілеттерін сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Олар мынадай: тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау; арнаулы бір тақырыпта пікірталас тудыру; логикалық ойлауын дамытатын ойындармен берілген тапсырмаларды шешу (анаграмма, сөзжұмбақ, құрастырмалы ойындар, т.б.); белірген тапсыр-маны түрлендіру бағытындағы жұмыс (кері есеп құрастыру, мәтін мазмұнын өңдеу, шығарма, шағын әңгіме мәтінін құру, және т.б.); әңгіменің ұқсастығын салыс-тыру, бөліктерге бөлу, ат қойғызу; қиялдау арқылы сурет салғызу, рөлге бөліп оқыту; ұнатқан кейіпкеріне мінездеме беру; ой шапшаңдығын, сөз байлығын дамытуда өлең шумақтарын құрастыру; мәтін, ертегі, әңгімені өз бетінше аяқтау;

Ал сабақтан тыс уақытта оқушылардың шығармашылық қабілетін дамы-тудың жұмыс түрлері: мұражайға апару, әр түрлі кездесулер өткізу, әр түрлі тақырыптарда пікірталастар өткізіп, алған әсерлері бойынша шығарма жазу, балаларға арналған журнал жаздырып оны сабақ кезінде үнемі пайдалану, әрбір оқылып отырған шығармалардың авторлары туралы толық мағлұмат жинау, реферат жазу. Осындай жұмыстарды үнемі жүргізу оқушыларды шығарма-шылыққа баулуға, шәкірт бойындағы қабілет көзін ашып, тілін байыптауға, қиялын ұштауға, өз бетінше ізденуге зор әсерін тигізеді.

Сонымен, бала бойындағы дарындылықты тану, оның шығармашылық қабілетін дамыту біздің қазіргі таңдағы негізгі міндеттеріміздің бірі. Өйткені, егемен еліміздің дүние жүзі елдерімен терезесі тең болуы үшін оның негізгі тұтқасын ұстайтын, дүние әлемін шарлайтын біздің дарынды да қабілетті ұландарымыз. Халқымыз “Басында бұлағы бар өзен ұзақ ағады” - деп бекер айтпаған.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Қазтуғанова А.Ж. «Ұлы даланың көне сарындары».– Алматы; «Brand Book», 2019. – 752 б.

Орлова А.О., Кушаков А.Н., Зорин В.В., Худатова З.А. Музыкальное искусство в структуре современных образовательных технологий. // Сфера

знаний в вопросах культуры, науки и образования: Сборник научных трудов. – Казань, 2018. – с.37-40.

Торопова А.В. Музыкальная психология музыкального образования // Учеб-ник. – Москва, 2018.

Керімбаева М.С. «Ұлттық мәдениетті қалыптастырудағы мектептің қызметі». Астана, 2008 ж.

Балабеков Е. Қазақтың музыкалық фольклоры: Оқу құралы. – Алматы, 2006. – 157 б.

Қасқабасов С. «Қазақ музыкасының антологиясы» 5 том., 2010.

Заволжанская И.Ю. Обучение игре по слуху как проблема музыкальной педагогики: история и современность. Управление социально-экономическими системами; проблемы, закономерности, перспективы. Монография. – Пенза, 2017. – с.229-237.

Күзембаева С., Егінбаева Т. Қазақ музыкасы тарихынан лекциялар. – Алматы, «Таймас» баспа үйі, 2005.

Ташкенбаева С. Эстетикалық тәрбиенің мәні мен мағынасы. – Алматы, 2005.

Құрманбекова Ж. Эстетикалық тәрбие берудің кейбір жолдары. – Алматы, 2007.

Қазақ өнерінің тарихы. 3-томдық. (Орта ғасырлар дәуірі. 2-ші том) – Алматы, Өнер, 2007. - 392 б.

Аринова Г.К. Жаңа мектепте тәрбие жұмысын ұйымдастырудың кейбір мәселелері. «Жаңа мектеп» №2, 2010.

Әбенбаев С. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі», Алматы, 2004.

Бонфельд М.Ш. – «Введение в музыкознание», Москва, 2001.

Губашева С.Г. «Тәрбие жұмысының әдістемесі», Алматы, 2004.

